

Amila Grbo¹

UDK: 316.774:17](497.6)
316.776.32:070](497.6)

RAZVOJ PROFESIONALNOG NOVINARSTVA U BOSNI I HERCEGOVINI

- Sažetak -

Mnoštvo informacija koje se danas objavljuju u brojnim medijima, posebno one koje donose novi mediji, nisu temeljene na činjenicama. Takve informacije nerijetko su uvredljive, ksenofobične, islamofobične, ozbiljno ugrožavaju ljudsko dostojanstvo i mir. Međutim, dio javnosti naviknut da vjeruje medijima nekritički prihvata njihov sadržaj jer smatra da „moćni” mediji donose samo istinu. Istina, dio javnosti prepoznaje takve sadržaje i postavlja pitanje kako to promijeniti, odnosno kako prinuditi medije da rade profesionalno. Čini se da se odgovor na ovo pitanje ne nalazi isključivo u sferi stroge regulative i oštrih sankcija (zakoni), već u sistemu samoregulacije kojom će se osigurati novinarski profesionalizam i pravo javnosti „da zna istinu”. No, tome je uslov razvijeno demokratsko društvo i u njemu izgrađena politička kultura.

Ključne riječi: novinarstvo, profesionalizam, etika, norma, kodeks, savjest, odgovornost.

---

¹ Prof. dr. Amila Grbo, Odsjek za komunikologiju, Fakultet političkih nauka, Sarajevo;
e-mail: amila.sljivo@fpn.unsa.ba.

Uvod

Iako se čini da je u Bosni i Hercegovini nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma u odnosu na ratni period postignut prosperitet, kako u pogledu donošenja regulative tako i u pogledu razvoja stupnja slobode i etike javne riječi, stanje u medijima nije zadovoljavajuće. To je opredijelilo visokog predstavnika u Bosni i Hercegovini da formira Nezavisnu komisiju za medije (IMC), 11. juna 1998. godine,² čiji je zadatak da usklađuje (i kontrolira) rad medija s međunarodnim normama i profesionalnim standardima, odnosno s funkcijama OHR-a (Office of the High Representative) u procesu implementacije Dejtonskog sporazuma.

Visoki predstavnik (OHR) kao institucija međunarodne zajednice za nadzor u mirovnom procesu u Bosni i Hercegovini je na osnovu Aneksa 10 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana V Zaključaka Banske konferencije za implementaciju mira iz 1997. godine osnovao Nezavisnu komisiju za medije³. Osnivačkim aktom su precizirani funkcije, zadaci i ciljevi IMC-a. Navest ćemo ih u cjelini:

- „1. Ovim dokumentom se oformljava Nezavisna komisija za medije.
2. Nezavisna komisija za medije će ustanoviti regulatorni režim za elektronska i druga sredstva informiranja u Bosni i Hercegovini i stvoriti odgovarajuću strukturu koja će ispunjavati ovu obavezu.
3. Sva elektronska i druga sredstva informiranja će biti predmet Kodeksa djelovanja koji treba objaviti Nezavisna komisija za medije.
4. Nezavisna komisija za medije će ustanoviti sistem izdavanja licenci za elektronske medije.
5. Nezavisna komisija za medije će djelovati i imati odgovornosti za:
  - I. izdavanje licenci svim elektronskim medijima,

---

2 Odlukom visokog predstavnika Carlosa Westendorpa od 11. juna 1998. godine osnovana je Nezavisna komisija za medije (IMC), a odlukom od 5. augusta 1998. godine imenovani su Vijeće i Izvršni odbor IMC-a.

Vijeće IMC-a sačinjavaju članovi: Srđan Dizdarević, Brian Fontes, Mehmed Husić, Božo Matić i Branko Perić.

Izvršni odbor: Vladimir Bilić, Jakob Finci, Joseph Marko, Vehid Šehić i Lidija Živanović. Propisom o Nezavisnoj komisiji za medije od 25. jula 1998. godine uređeni su: status, struktura, dužnosti, organizacija, ovlaštenje, rukovođenje Nezavisnom komisijom za medije, te način rada i funkcije. Komisiju čine:

Vijeće, Odbor za implementaciju Nezavisne komisije za medije (Izvršni odbor) i generalni direktor.

3 Odluka visokog predstavnika o formiranju Nezavisne komisije za medije, Preambula, 11. juni 1998.

- II. izradu takvog Kodeksa djelovanja za elektronske i druge medije koji smatra odgovarajućim,
  - III. upravljanje i dodjeljivanje spektra emitiranja,
  - IV. osiguravanje pridržavanja uslova navedenih u licenci i Kodeksu djelovanja,
  - V. određivanje licencnih taksi i
  - VI. zahtijevanje objavljivanja i osiguravanja takvih informacija koje su potrebne za valjano vršenje svojih regulatornih dužnosti.
6. Da bi osigurala izvršavanje obaveza iz licenci i Kodeksa djelovanja, Nezavisna komisija za medije može primijeniti odgovarajuće mjere koje uključuju:
- I. zahtjev za objavljivanje izvinjenja,
  - II. izdavanje upozorenja,
  - III. izdavanje naredbi,
  - IV. novčano kažnjavanje,
  - V. suspenziju licence,
  - VI. ulazak u službene prostorije,
  - VII. zapljenu opreme,
  - VIII. prekid rada ili
  - IX. ukidanje licence.

Nezavisna komisija za medije može zatražiti podršku i pomoć svih institucija koje se bave sprovođenjem zakona u Bosni i Hercegovini i zatražiće pomoć Snaga za stabilizaciju mira i njihovih nasljednika.

7. Nezavisna komisija za medije ima Vijeće i generalnog direktora koje imenuje visoki predstavnik.
8. Od članova Vijeća će se formirati Grupa za donošenje odluka koja će uključivati predstavnike iz oba entiteta koji sačinjavaju Bosnu i Hercegovinu kako je to definirano Općim okvirnim sporazumom za mir.
Grupa za donošenje odluka će razmatrati i donositi odluke o teškim i ozbiljnim kršenjima Kodeksa i licenci, osim u okolnostima koje zahtijevaju trenutnu akciju, a u tim slučajevima generalni direktor donosi odluke koje su neophodne.
9. Nezavisna komisija za medije djeluje u skladu sa principima objektivnosti, transparentnosti, nediskriminacije i proporcionalnosti.
10. Sljedeći prelazni aranžmani stupaju na snagu:
  - I. Ova Odluka ostaje na snazi do vremena dok se ne usvoje zakoni

- o emitiranju i medijima i dok visoki predstavnik ne donese ocjenu o svim pitanjima.
- II. Upravljanje i dodjela spektra emitiranja od strane Nezavisne komisije za medije, kako je to navedeno u 5. tački će se nastaviti do vremena dok se usvoji Zakon o telekomunikacijama Bosne i Hercegovine i dok visoki predstavnik, u roku od 6 mjeseci, ne donese ocjenu o svim pitanjima spektra.
  - III. Ovim se proglašava moratorij na izdavanje novih frekvencija za emitiranje sve dok Nezavisna komisija za medije ne bude počela dodjeljivati frekvencije za emitiranje.”

Navedeni sadržaj Odluke o formiranju IMC-a jasno govori da je visoki predstavnik inauguracijom ove agencije ustanovio samostalnu instituciju koja je preuzela ulogu i funkcije ministarstva za informisanje i time, s jedne strane, kompenzirao nedostatak tog ministarstva na razini države, a s druge strane gledano, preuzeo obavezu da uredi oblast informisanja. Na taj način je, nadati se (na određeno vrijeme), na razini države Bosne i Hercegovine istovremeno potaknut zakonit način daljeg razvoja sistema informisanja i osigurana kontrola njegovog funkcioniranja. Tako je istovremeno riješeno kako pitanje nedostatka adekvatne regulative tako i pitanje nedostatka općeg kodeksa ponašanja novinara te stvoren prostor domaćim institucijama da normativno uredi informativnu djelatnost kako to predviđaju ustavi. To je jasno rečeno i u zaključnom dijelu Odluke (tačka 10, pod I) u kojem se kaže da: „Odluka ostaje na snazi do vremena dok se ne usvoje zakoni o emitiranju i medijima i dok visoki predstavnik ne donese ocjenu o svim pitanjima.”

Kada je riječ o stanju zakonitosti u oblasti informisanja i medija u Bosni i Hercegovini nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma na razini entiteta i kantona, onda najprije valja kazati da oblast informisanja u to vrijeme nije potpuno neuređena, već da ti zakoni nisu bili aktivni. Stoga su oni u biti prećutno suspendirani svugdje tamo gdje je visoki predstavnik svojom Odlukom direktno naložio Nezavisnoj komisiji za medije da regulira odnose i vrši nadzor. To znači da se domaći zakoni primjenjuju reducirano, odnosno samo u dijelu u kojem ih ne osporava Nezavisna komisija za medije. U vremenu od 1998. godine do kraja 1999. godine, Nezavisna komisija za medije donijela je sljedeće normativne akte:

1. *Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma,*
2. *Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini,*
3. *Propis o Nezavisnoj komisiji za medije (IMC),*
4. *Smjernice IMC-a u vezi izvještavanja provokativnim izjavama,*

5. *Proceduru za vođenje slučajeva, te*

6. *IMC-ov Kodeks o medijskim pravilima u izbornom periodu.*

Na ovaj način uspostavljen je na razini države normativni osnov za oblast informativne djelatnosti. Valja napomenuti da je u normativima Nezavisne komisije za medije objedinjena pravna (zakon) i etička dimenzija (kodeks). Istina, svi ovi normativi primarno fokusiraju elektronske medije i u tom smislu propisuju: dužnost, obavezu i odgovornost tih medija pa tek onda odgovornost novinara u smislu poticanja njihove profesionalne odgovornosti.

a) Etički karakter normativa Nezavisne komisije za medije i poticaji profesionalizmu u bosanskohercegovačkom novinarstvu

I pored toga što je dvodimenzionalnost normativa Nezavisne komisije za medije već naznačena, čini se nužnim posebno ukazati na situaciju u kojoj je ova institucija oformljena i zbog čega je u njenom radu primarna zakonska dimenzija, uključujući i sankciju, pa tek onda etičnost u ponašanju.

U tu svrhu analizirali smo dva važna dokumenta IMC-a:

- *Propis o Nezavisnoj komisiji za medije (IMC)*⁴ i
- *Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini*⁵.

Propis o Nezavisnoj komisiji za medije (IMC) je precizan dokument kojim su u cjelini definirani: status, struktura, sadržaj rada, dužnosti i funkcije Nezavisne komisije. Naš interes je usmjeren na one momente *Propisa* koji se odnose na funkcije, ovlaštenja i dužnosti generalnog direktora, jer su u njima sadržane odrednice kojima se podstiče profesionalizam na bazi odgovornosti i projektuje podizanje svijesti o odgovornosti za razvoj pluralnog, otvorenog, demokratskog društva.

Propisom su naglašene naročito ove dužnosti:

- „a) promoviranje širokog spektra medijskih usluga u Bosni i Hercegovini,
- b) osiguranje slobodne i korektne štampe,
- c) osiguranje slobodnog, korektnog i nepristrasnog emitiranja programa i
- d) osiguranje otvorenog, pravednog i poštenog režima oglašavanja za medijske usluge.”

---

4 *Propis o Nezavisnoj komisiji za medije*, kao što je već naznačeno, donesen je 25. jula 1998. godine.

5 *Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini* donesena je i upućena medijima 30. jula 1998. godine.

Ovakvo formuliranje dužnosti govori da je u situaciji kroz kakvu prolazi naše društvo ozbiljno nedostatan ili poremećen ne samo pravni već i vrijednosni sistem i da je stoga nužno snagom normi i kontrolne pozicije nezavisne institucije uspostaviti novu praksu na jasnim propisima o njenoj ulozi u svrhu afirmacije poštenog i odgovornog novinarstva. Stoga su posebno naglašene sljedeće dvije funkcije IMC-a:

1. da „izradi takav Kodeks rada za televizijske i radiostanice, kao i ostale medije, kakav smatra prikladnim” i
2. da „osigura poštivanje uvjeta dozvole i Kodeksa rada”.

Na isti način označene su funkcije i dužnosti generalnog direktora IMC i naglašena njegova odgovornost za implementaciju zadatih dužnosti i funkcija IMC-a.

Zašto je to tako? Na ovo pitanje dijelom je već odgovoreno. Potpuni odgovor daje zapravo tek dokument pod naslovom *Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini*, kojim su mediji informirani i upozoreni na sljedeće obaveze:

1. Redefiniranje medija⁶ i usklađivanje njihovog rada shodno novom tipu društvenih odnosa.
2. Redefiniciju odgovornosti u smislu uspostavljanja odgovornosti za javno dobro i posebno odgovornosti prema javnosti⁷.
3. Slijedom člana 10 *Europske konvencije o ljudskim pravima*, na obavezu da „sačuvaju značajne javne ili privatne interese”.

Najposlije, iskazom o namjeri IMCa: „da do predaje svojih funkcija organu ili organima u Bosni i Hercegovini” (podvukla A. G.) Nezavisna komisija za medije „služi” u propisane svrhe, a to znači da je ona preuzela ulogu, dužnosti, funkcije i ovlaštenja vlasti za oblast informisanja. Time je istovremeno uklonjen nedostatak adekvatne ustavne regulacije nekih funkcija vlasti na nivou države (pa samim tim i Dejtonskog mirovnog sporazuma). Ovim nadomjestkom dalje je stavljeno na znanje da se „odlukama i mjerama IMC” stavljaju van snage sve ranije (ili važeće) regule donesene „od strane

---

6 „Slobodni, pluralistički, profesionalni i nezavisni mediji su od suštinske važnosti za razvoj političke demokracije, vladavine prava, tržišne privrede i društvenog sklada u jednom multietničkom društvu.” (*Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini*, I. Svrha, Nezavisna komisija za medije, 30. juli 1998, str. 1).

7 „Za emitiranje programa se koristi javno dobro, frekvencijski spektar. Kao korisnici i čuvari javne imovine, radio i televizijske kuće imaju posebnu odgovornost prema javnosti” (podvukla A. G.) (isto, str. 1).

državnih, entitetskih, kantonalnih ili općinskih vlada, osim u slučajevima kad IMC odluči drugačije”⁸.

Na ovaj način IMC je jasno odredio svoje mjesto i funkciju u sferi vlasti u Bosni i Hercegovini. To je bilo nužno, ponajprije stoga što je rat destruirao medije, što su i mediji i novinari postali uklješteni između sopstvene egzistencije, nedemokratizirane vlasti i ambicije vladajućih ili drugih moćnih struktura da opredjeljuju kakve će se informacije objavljivati. Istovremeno, ovim dokumentom stavljeno je do znanja vladajućim strukturama da im je zapriječena kontrola, a novinarima i medijima da će biti podržan profesionalizam⁹, te da su njihova prava, dužnosti i odgovornosti uređeni i afirmirani u okviru etičkog kodeksa.

Nezavisna komisija za medije (IMC), u formi i funkcijama kako je osnovana, završila je s radom 2001. godine, kada je Odlukom visokog predstavnika spojena nadležnost IMC-a i TRA (Regulatorne agencije za telekomunikacije).¹⁰ Regulatorna agencija za komunikacije (CRA) je „nezavisna državna institucija, jedina nadležna za regulisanje polja telekomunikacija i elektronskih medija na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine”¹¹. Status, obaveze, funkcije i nadležnosti regulirane su Zakonom o (tele)komunikacijama u Bosni i Hercegovini koji je usvojen krajem 2002. godine. Tri su glavna sektora djelovanja i odgovornosti Regulatorne agencije za komunikacije: telekomunikacije, emitiranje i uređivanje frekvencijskog spektra. Iz ovog zakonskog uređenja Regulatorne agencije vidljivo je da je ova agencija javna, državna, agencija i da je za razliku od Nezavisne komisije za medije, bez obzira što u njenom radu sudjeluju i inozemni stručnjaci, odgovorna za rad Vladi Bosne i Hercegovine (Vijeće ministara) i, naravno, javnosti. Njen rad nas je u biti ponajviše

---

8 *Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini*, III. Ovlaštenja IMC-a, B. Prednost IMC-a u odnosu na postojeće regulative, tačka (1), Nezavisna komisija za medije, 30. juli 1998, str. 4.

9 „IMC će afirmirati i braniti profesionalna prava i privilegije novinara u Bosni i Hercegovini” (*Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini*, I. Svrha, B. Profesionalni Kodeks ponašanja, tačka (4), Nezavisna komisija za medije, 30. juli 1998, str. 2).

„IMC će podsticati razvoj profesionalnih organizacija u Bosni i Hercegovini da preuzmu odgovornost za sprovođenje etičkih standarda (podv. A. G.), te za predstavljanje prava i interesa novinara i medijskih organizacija” (*Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini*, I. Svrha, C. Primanje žalbi i monitoring nad medijima, tačka (5), Nezavisna komisija za medije, 30. juli 1998, str. 3).

10 Odluka visokog predstavnika donesena je 2. marta 2001. godine. (Vidjeti: Izvještaj CRA za 2002. godinu).

11 Izvještaj CRA za 2002, str. 1.

zanimao zbog njene nadležnosti u oblasti elektronskih medija, prije svega, RTV servisa. Ovdje valja napomenuti da je, za razliku od Nezavisne komisije za medije, koja je donosila i nametala (istovremeno) propise i kao etičke norme, Regulatorna agencija za komunikacije agencija koja prati funkciju emitiranja, primjenu pravila emitiranja i nastupa kao predlagач promjene pravila, te rješava i sankcionira eventualna kršenja pravila.

Regulatorna agencija za komunikacije sastoji se od sljedećih odjela:

- Vijeća Regulatorne agencije za komunikacije kao vrhovnog tijela sastavljenog od sedam članova,
- Agencije za usvajanje pravila za polje emitiranja,
- Odbora za implementaciju, te pravne i financijske službe.¹²

Sve ove odjele čine domaći i inozemni djelatnici. Budući da nas je u funkciji našeg rada više zanimao rad Regulatorne agencije za komunikacije, u smislu njenog doprinosa razvoju rada medija prema pravilima i standardima, a manje njena uloga u tehničkom sektoru prenosa i emitiranja, analizirali smo dijelove njenih pravila i standarda u emitiranju.

U Bosni i Hercegovini, nažalost, nije u potrebnoj mjeri razvijena etika komuniciranja. Nakon propasti bivše Jugoslavije, Bosna i Hercegovina nema ni medijsku politiku za koju bi se moglo ustvrditi da je usklađena s međunarodnim standardima. Nasreću, ima iskustvo u pogledu tolerancije i multikulture, neovisno o ideološkim ogradama koje su predstavljale okvir društvenog života i neovisno o tragičnim iskustvima koja je ostavio novi fašizam na ovim prostorima. Ta iskustva su dragocjena podloga procesima formiranja demokratskih oblika društvenog života. Otežavajuće je to što Bosna i Hercegovina nikada u svojoj povijesti nije bila demokratsko društvo. Ona u biti nije prošla ni kroz blagovremene porođajne muke nacionalne konstitucije, niti su njeni narodi imali slobodan put nacionalne emancipacije i afirmacije. Te činjenice danas opterećuju projekat izgradnje (ne, dakle, rekonstrukcije) demokratskog društva, posebno s obzirom na činjenicu da se ovdje, tek u izvjesnoj mjeri uobličava realna nacionalna politika kao projekat usaglašavanja tri nacionalna interesa u okolnostima kada europsko okruženje nudi transnacionalni koncept određen slobodama, obavezama, odgovornošću, pravima i dužnostima kao temeljima demokracije. Stoga je od značaja što je upravo takav koncept ugrađen u osnove pristupa OHR-a mirovnom procesu iz

---

12 Precizna struktura CRA je sljedeća: a) vijeće, b) odbor za implementaciju, c) pravni odjel, d) financije, e) administracija, f) izvršni direktor i međunarodni savjetnici, g) sektor za emitiranje, h) radio-frekventni spektar i i) telekomunikacije.

kojeg Bosna i Hercegovina treba da se razvije kao demokratsko društvo¹³ i što takav pristup ima i Regulatorna agencija za komunikacije (ranije Nezavisna komisija za medije), čija je funkcija da osposobi društvo za demokraciju i za demokratsko komuniciranje. Budući da Bosna i Hercegovina nema adekvatan sopstveni koncept razvoja demokratske javnosti, niti iskustava u pogledu rada medija u demokraciji, sponzori i kontrolori mirovnog procesa su se pobrinuli da i bosanskohercegovačkom normativnom sferom dominira europski model, koji se temelji na *Općoj deklaraciji o pravima čovjeka* (UN), *Europskoj konvenciji o pravima čovjeka* i dokumentima koji su doneseni na osnovu njih na razini Vijeća Europe i Europske Unije do 2015. godine. Na bazi tih dokumenata, danas se u Bosni i Hercegovini može govoriti o osnovnoj regulativi (zakoni), inicijalnoj politici (na bazi zakona i drugih normi) te o etici koja se razvija shodno proceduri uspostavljenoj radi postizanja društvenih ciljeva zadatih u Europi u drugoj polovini 20. stoljeća.

Pa, kada se pogledaju aktualni kodeksi,¹⁴ jasno se uočava tzv. „europski standard”, od kojeg se polazi. S obzirom da se radi o normativima koji se nameću i obavezuju, to će se dalja pažnja posvetiti, prije svega, Kodeksu IMC-a – *Kodeksu za uređivanje televizijskog i radioprograma*, *Kodeksu o audiovizualnim medijskim uslugama*, *Kodeksu o komercijalnim komunikacijama*, te *Kodeksu za štampu*, koji su sačinili i usvojili svih pet udruženja novinara s prostora Bosne i Hercegovine i Sindikat profesionalnih novinara Federacije Bosne i Hercegovine, uz posredovanje ove komisije.

b) Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma i Kodeks za štampu

Danas, u okolnostima dominacije novih medijskih tehnologija pažnja se prvenstveno usmjerava na elektronske medije (televiziju i radio) zbog

13 Činjenica je da je Bosna i Hercegovina iz feudalne faze razvoja uvedena u fazu socijalizma i da će bez sopstvenog iskustva o težini razvojnih procesa građanskog društva ući u procese izgradnje demokratsko-liberalnog društva, uz sve tegobe koje su joj donijeli posljedni ratovi.

14 Riječ je o dokumentima koje je izradila i medijima i novinarima u Bosni i Hercegovini nametnula Nezavisna komisija za medije, pod naslovima: 1) *Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma* (juna mjeseca 1998. godine), 2) *Kodeks o medijskim pravilima u izbornom periodu* (marta mjeseca 1999. godine), 3) *Smjernice IMC-a u vezi izvještavanja o provokativnim izjavama* (juna mjeseca 1999. godine) i 4) *Procedura za vođenje slučajeva* (juna mjeseca 1999. godine). Kodeks za štampu izradilo je i prihvatilo svih pet novinarskih udruženja koja su u BiH egzistirala nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma i Sindikat profesionalnih novinara FBiH (aprila mjeseca 1999. godine), uz posredovanje IMC-a.

njihove enormne moći – moći „riječi uživo” i „slike uživo”. Nezavisna komisija za medije je shodno toj činjenici pri izradi *Kodeksa za uređivanje televizijskog i radioprograma* u Bosni i Hercegovini u potpunosti raspoznala ulogu televizije i radija u „proizvodnji rata” te potrebnu promjenu u njihovom djelovanju u cilju učvršćenja mira. Stoga je već u Preambuli naglašeno da su kodeksom „obuhvaćena i pitanja kao što je podsticanje, predstavljanje i profiliranje, etničke, nacionalne i vjerske netolerancije i nasilja, budući da je sprečavanje ovakvih aktivnosti od vitalnog interesa za dobrobit naroda Bosne i Hercegovine”. Ovo ističemo stoga što je tokom rata na ovim prostorima u procesu razaranja jednog vrijednosnog sistema uspostavljen amoralan odnos prema osnovnim ljudskim pravima, vrijednostima i načelima, te stoga što su nakon rata nužni „novo” ponašanje odnosno „novi” moral, u čijem je središtu istina i sloboda za sve.

Zato nije slučajno što je IMC kao polazište za izradu *Kodeksa za uređivanje televizijskog i radioprograma* uzeo *Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima* (član 19) i *Europsku konvenciju o ljudskim pravima* (član 10), kojima se regulira sloboda izražavanja.¹⁵ Valja primijetiti da je upravo zbog destruktivne uloge elektronskih medija u bosanskohercegovačkom ratu, Nezavisna komisija za medije u ovom kodeksu dala prioritet prijetnji i sankcijama, ali i specifičnoj ograničavajućoj formi „slobode izražavanja” koju je crpila iz *Europske konvencije o ljudskim pravima*. To je učinjeno i stoga što su neki elektronski mediji i nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, pa s pravom se može konstatirati sve do danas, nastavili sa zloupotrebom slobode izražavanja, bez ikakvog transparentnog uvažavanja principa odgovornosti. Istina, ovakav pristup IMC-a nužno je respektirati jer su ratna iskustva rada

---

15 U *Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima* se kaže da „svaka osoba ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje i slobodu izražavanja mišljenja bez miješanja, te slobodu traženja, primanja i priopćavanja informacija i ideja putem bilo kojeg medija i bez obzira na granice” (*Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma*, 3. Pristup informacijama i sloboda objavljivanja, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 3). Član 10 *Europske konvencije o ljudskim pravima* određuje „da sprovođenje slobodnog izražavanja može biti podvrgnuto ‘takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili kaznama, koje su propisane zakonom, te su neophodne u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, za sprečavanje nereda ili kriminala, za zaštitu zdravlja i morala, za zaštitu reputacije ili prava drugih, za sprečavanje otkrivanja informacija primljenih u povjerenju, ili za očuvanje autoriteta i nepristrasnosti pravosudnog organa” (*Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma*, 3. Pristup informacijama i sloboda objavljivanja, *Europska konvencija o ljudskim pravima*, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 3).

brojnih medija u Bosni i Hercegovini takva da predstavljaju primjere kršenja elementarnih sloboda i prava, ali u povodu ovakvog pristupa treba reći i to da ni Europa nije pošteđena od kršenja sloboda i prava i posebno od nemoralna u vremenu novih tehnologija, zbog čega su Vijeće Europe i Europska unija donijeli više akata čije (primijenjene) norme i načela ograničavaju, a raspoznamo ih u tekstu (posebno u pristupu pri izradi teksta) ovog kodeksa. Dakle, osnovna karakteristika rata u Bosni i Hercegovini i njegove medijske prezentacije jeste kršenje i negiranje slobode drugog. Stoga je norma kodeksa stroga. Međutim, nužno je pitanje o tome da li je ograničavanje slobode i onih medija koji nisu širili neistinu i mržnju izraz nepristrasnog, univerzalnog pristupa ili nešto drugo, što opterećuje i same europske institucije, pa i medije. Kada se uz ovakvo pitanje kao nalaz pridoda i činjenica da je (iskustva su to potvrdila) u procesu „europeizacije radija i televizije”, „apsolutna” sloboda emitiranja programa u Europi donijela izvan europske, dominantno američke programske sadržaje, pa time i vrijednosti (posebno kroz serije i filmove) i na taj način proizvela negativan utjecaj na publiku u pogledu porasta nasilja, seksualnog zlostavljanja, diskriminacije spolova itd. onda se, bez obzira na nuždu nametanja uređivačkog kodeksa, mora primijetiti da je IMC trebao diferencirati medije u Bosni i Hercegovini na taj način što bi više prostora ostavio za saopštavanje istine o agresorima – o njihovom nemoralu, a manje već ugrađenom euro-američkom modelu. Tako mislimo stoga što je ovdje, uz otklanjanje ratnih trauma, dodatno opterećenje nužda rješavanja novih pitanja koja tresu Europu, a koja su evidentna (zaštita djece, maloljetnika, ljudskog dostojanstva i sl.). Europa je svjesna tih problema i u tu svrhu izradila je dva dokumenta: *Zelenu knjigu o zaštiti maloljetnika i ljudskog dostojanstva u kontekstu novih elektronskih usluga* i *Komunikaciju o štetnom i protuzakonitom sadržaju interneta*. Na taj način potaknula je potrebu zaštite ljudskog dostojanstva i posebno mlade populacije. S tim u vezi Zrinjka Peruško-Čulek u svojoj knjizi *Demokracija i mediji* kaže: „Pitanje slobode izražavanja kodificirano je u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima čiji su principi ugrađeni i u zakonodavstvo Unije člankom F. 2 Ugovora o Europskoj Uniji. U Zelenoj knjizi se naglašava da ta sloboda nikad nije pojmljena apsolutno, nego je u odnosu i s potrebom (podv. A. G.) zaštite privatnosti, a ograničena potrebom zaštite zdravlja, morala i sprečavanja kriminala. Način provođenja u zemljama članicama u vezi je i s različitim kulturnim i moralnim standardima”.¹⁶ Iako se *Zelena knjiga* i dokument „o štetnom i protuzakonitom sadržaju interneta” direktno ne navode, sadržaj

---

16 Zrinjka Peruško-Čulek: *Demokracija i mediji*, Barbat, Zagreb, 1999, str. 132.

Kodeksa za uređivanje televizijskog i radioprograma IMC-a jasno govori o polazištu i sistemu vrijednosti njegovih sastavljača, ali zapostavlja kulturu žrtve agresije i njenu potrebu za slobodom izražavanja u skladu s njenom kulturom. Sporno je, dakle, to što se Kodeksom ne osporavaju sadržaji koji se apliciraju nekritički na već ratom destruirano društvo i njegovu kulturu prije nego što su generacije koje su preživjele rat zadobile pretpostavke da usvoje nove izazove bez posljedica patološke naravi, što ovdje prije rata nije bilo prisutno u nekom izraženom vidu, a u Europi i Americi jeste. To je ozbiljno pitanje i tiče se očuvanja morala.

No, i pored ove naše kritičke naznake valja reći da Kodeksom dominiraju sljedeće etičke kategorije: pristojnost, uljudnost, tačnost, korektnost, nepristrasnost, nediskriminacija, odgovornost i sl. To je znak da one obavezuju i novinara i medije, te da je iz odnosa prema njima pretpostavljena odgovornost na bazi ponašanja. Stoga je u kodeksu upravo ovim redom naznačeno da će radio i televizijske kuće uređujući svoje programe „poštovati općenite kulturne standarde pristojnosti i uljudnosti (...) s posebnom pažnjom posvećenom zaštiti interesa i osjetljivosti djece”, te da će u slučajevima prezentacije „prirodnih katastrofa, nesreća ili ljudskog nasilja (...) naći balans između želje da služe istini i želje da pokažu suosjećanje i rizika od senzacionalizma koji bi izazvao bol ili mogućnost neopravdanog ometanja privatnosti”.¹⁷ Uz izravno naznačenu obavezu poštovanja „vjere i vjerskih aktivnosti pripadnika različitih vjeroispovijesti” Kodeks nalaže obavezu radio i TV kućama da osiguraju „adekvatnu tačnost, pravednost i nepristrasnost u uređivanju svih (podv. A. G.) programa uključujući i informativni program”.¹⁸ Kategorijalni sistem ovog kodeksa u cjelini je izveden iz potrebe i prava na slobodu izražavanja, shodno *Europskoj konvenciji o ljudskim pravima* i *Ustavu Bosne i Hercegovine*¹⁹, pa je otud i jasna formulacija zabrana,

---

17 *Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma*, 1. Programski standardi i zahtjevi, 1.2. Pristojnost i uljudnost, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 2.

18 *Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma*, 1. Programski standardi i zahtjevi, 1.4. Pravedno i nepristrasno uređivanje programa, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 2.

19 U *Ustavu Bosne i Hercegovine* jasno je naznačen Katalog prava (stav 3) i sloboda (član II Ljudska prava i osnovne slobode i Aneks I, u kojem su nabrojani međunarodni akti koji će biti poštovani), kao i u Ustavima entiteta, poglavlje II entitetskih Ustava: II Ljudska prava i osnovne slobode (Ustav FBiH) i II Ljudska prava i slobode (Ustav RS) („Ustavi Bosne i Hercegovine”, Federalno ministarstvo pravde, Sarajevo, 1998, str. 5-6, 14-15, 62-64, 179-186).

odnosno sankcija²⁰ u slučaju kršenja odredbi Kodeksa u cilju podsticanja „etničke, nacionalne i vjerske netolerancije i nasilja”²¹. U tom smislu, Kodeks je zapriječio emitiranje „lažnog ili varljivog materijala” koji nosi rizik „nanošenja javne štete”.²² U cilju poštovanja principa pravednosti i nepristrasnosti, Kodeks je posebno naglasio „pravo na odgovor”.

Treba napomenuti da je Nezavisna komisija za medije, kao što smo već i istakli, dodatno osigurala poštovanje Kodeksa dokumentima: *Smjernice IMC-a u vezi izvještavanja o provokativnim izjavama* i *Procedura za vođenje slučajeva*. Preciznije, prvim se sugerira elektronskom mediju da „dokaže svoju odgovornost prema publici” tako što će svojim kratkim komentarom potaći publiku „da ostane mirna i uzdrži se”, a osuditi „one koji provociraju nasilje”, a drugim propisuje proceduru ispitivanja „slučajeva” i utvrđivanja odgovornosti prekršioca.

Iako je već naglašeno da je IMC naložio prednost u poštovanju i primjeni svojih propisa u Bosni i Hercegovini, čini se da je potrebno istaknuti da je ova agencija time istovremeno i obavezala vlasti, medije i novinare da donesu i usvoje sopstvene normative koji su u potpunosti usklađeni s međunarodnim,

---

20 Sankcije: „I. zahtjev za objavljivanjem izvinjenja, II. izdavanje upozorenja, III. izdavanje naloga, IV. nametanje novčanih kazni, V. suspenzija licence, VI. ulazak u prostorije, VII. pljenidba opreme, VIII. obustavljanje aktivnosti ili IX. ukidanje licence” (*Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma*, 4. Poštivanje ovog Kodeksa, 4.2 Sankcije, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 4).

U junu mjesecu 1999. godine (tačnije 9. juna 1999. godine) Nezavisna komisija za medije je nakon što je utvrdila „haotičnu situaciju u području regulacije medija u Bosni i Hercegovini i nedostatku prinude koja podrazumijeva vladavinu zakona” donijela dokument pod naslovom *Procedura za vođenje slučajeva* kojim je osigurala primjenu sankcija propisanih kodeksom i odredila način i proceduru ispitivanja slučajeva kršenja odredbi Kodeksa (*Procedura za vođenje slučajeva*, Uvod, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 1).

Na ovaj način djelomično je riješeno pitanje ublažavanja ekstremizma u programima srpskih i dijela hrvatskih elektronskih medija, te neovlaštenog prenošenja programa elektronskih medija iz Hrvatske i Srbije (problem tzv. signala susjednih država). Istovremeno je IMC donio i dokument *Smjernice IMC-a u vezi s izvještavanjima o provokativnim slučajevima* kojim je na instruktivan i savjetodavan način naloženo uzdržavanje od „poticanja etničke ili religijske mržnje, (...) poziva na nasilje, nered ili pobunu, (...) ili kriminal” (*Smjernice IMC-a u vezi izvještavanja o provokativnim izjavama*, Uvod, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 1).

21 „Kršenje odredbi ovog Kodeksa može dovesti do nametanja sankcija”, kaže se u Preambuli *Kodeksa za uređivanje televizijskog i radioprograma*.

22 *Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma*, 1. Programski standardi, 1.6 Lažan ili varljiv materijal, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999, str. 3.

posebno europskim standardima. Na taj način je omogućeno da se haotična praksa („ratno ponašanje”) postupno prevladava, da se stimulira profesionalna odgovornost i podstiče „obnova” morala. S obzirom da je u Bosni i Hercegovini novinarstvo dvostruko određeno: a) nacionalnim predznakom (posebno kod Hrvata i Srba), b) da je diferencijacija u novinarskim udruženjima istovremeno i po tom principu, ali i po principu neovisno, te da je broj novinarskih udruženja znatan, cijenili smo da je od koristi osvrnuti se i na *Kodeks za štampu*.

c) Kodeks o audiovizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija

Ovaj kodeks donesen je potkraj 2011. godine. U članu 1 istaknut je predmet Kodeksa – uređivanje osnovnih principa programskih sadržaja audiovizualnih medijskih usluga i medijskih usluga radija u Bosni i Hercegovini u skladu s *Ustavom Bosne i Hercegovine, Zakonom o komunikacijama, Direktivom Europske unije o audiovizualnim medijskim uslugama* i dr. Ključni pojam istaknut u okviru predmeta kodeksa je uređivanje osnovnih principa programskih sadržaja, te njihova utemeljenost u ključnim dokumentima na koje se oslanja cijeli društveni sistem u Bosni i Hercegovini.

Međutim, drugi ključni pojam ovog kodeksa je audiovizualna medijska usluga, a on je sastavnica „*Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između europskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Bosne i Hercegovine, s druge strane (...)*” čija je osnovna namjena pružanje programa u cilju informisanja, razonode ili obrazovanja šire javnosti putem elektronskih komunikacijskih mreža (...)” (čl. 2). Kada se komparira sadržaj ovog kodeksa sa sadržajem *Kodeksa za uređivanje televizijskog i radioprograma* koji je donijela Nezavisna komisija za medije, a iz koje je oformljena Regulatorna agencija za komunikacije, onda se uočava da tu nema nekih posebnih, pogotovo neradikalnih inovacija, osim onih koje je nametnuo *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*. Sama činjenica da se na prvom mjestu uočava formulacija „audiovizualna medijska usluga” jasno ukazuje na orijentaciju kreatora ovog kodeksa prema naznačenom Sporazumu. U tom smislu apostrofira se „pružalac medijskih usluga” kako bi se, ustvari, istaknula urednička odgovornost. U samoj definiciji pružaoca medijskih usluga se kaže da on (pružalac) „(...) označava fizičko ili pravno lice koje snosi uredničku odgovornost za odabir audiovizualnog ili radijskog sadržaja (...)” (čl. 2). U okviru člana 2 nabrojane su i definirane pojave, subjekti i radnje koje mogu biti predmet sporenja ili sankcioniranja zbog zloupotrebe. A kada su u pitanju principi (čl. 3-34, „osnovni principi”) ugrađene su najvažnije „stečevine” iz

područja etike, te prava čovjeka u svrhu njegove zaštite i njegova (ljudskog) dostojanstva.

Dalje se ističu odbacivanje i zabrana „govora mržnje”, važnost pravičnosti i nepristrasnosti, pravo na odgovor, neprihvatljivost nasilja i štetnog ponašanja, problem pornografije, važnost upozorenja za publiku i dr.

Budući da ovaj kodeks ima tri dijela, te da je u sadržaju dva njegova dijela na vrlo razuđen način istaknuto pravo, zabrana ili definicija, on je vrlo jasan i nedvosmislen, a u biti baštini sva bitna postignuća iz najvažnijih dokumenata o medijima i novinarstvu. No, čini se nezaobilaznim posebno istaknuti član 25 trećeg poglavlja u kojem su na sažet i precizan način definirane sankcije. U ovom poglavlju se kaže. „U slučaju povrede odredbi ovog kodeksa Agencija je ovlaštena da primjenjuje izvršne mjere u skladu sa Zakonom o komunikacijama srazmjerno prekršajima” (čl. 25).

Čini se zanimljivo napomenuti da se u završnim odredbama ovog dokumenta upozarava na potrebu poštovanja relevantnih zakona i „propisa” koji reguliraju rad elektronskih medija.

d) Kodeks o komercijalnim komunikacijama

Drugi danas važeći kodeks Regulatorne agencije za komunikacije je *Kodeks o komercijalnim komunikacijama*, koji je donesen također 2011. godine. I za njegovo donošenje razlog je bio *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*. U biti, to je sastavni dio programa priprema bosanskohercegovačkih medija da otpočinu praksu rada prema određenim pravilima kako bi se stanje spontaniteta, anarhičnog i haotičnog ponašanja, pa i kontrole, dokinulo. Postavlja se pitanje za koga je u lancu komercijalnih interesa veoma važan ovaj kodeks. Odgovor na ovo pitanje je, sudeći prema sadržaju Kodeksa, višedimenzionalan, kompleksan i slojevit. Ustvari, Kodeks nije važan po onome što on dopušta osim što osigurava slobodu komercijalnih komuniciranja. On je, zapravo, važan po onome što njime nije dopušteno, a što komunikator (novinar) treba znati. To su sve one etičke vrijednosti koje su locirane na ključnim mjestima u najvažnijim dokumentima etičke i pravne naravi, a koje se tiču zaštite ljudskih prava i sloboda, kojima se osigurava poštenje, istina, jednakost i dr. U tom smislu za djelatnike medija na poziciji urednika posebno je po definiciji naznačena njegova odgovornost. Naime, u članu 2 (definicije) stoji da „urednička odgovornost znači provođenje djelotvorne kontrole nad odabirom, organizacijom i prezentacijom audiovizualnog ili radijskog sadržaja (...)”.

No, ako bi se htjelo kritički gledati na Kodeks i praksu kojom se utiče na publiku (konzumente) takvih sadržaja, valjalo bi onda ukazati na činjenicu prisustva lažnih informacija o svojstvima i kvaliteti određenih roba, koja često u medijima, posebno kroz reklame, zadobijaju fetiški karakter. Stoga je od važnosti napomenuti opskrbljivanje svih strana u komercijalnom komuniciranju za objektivan i istinit pristup u plasiranju informacija o određenom proizvodu, a to ovaj kodeks potiče.

Posebno treba napomenuti vrijeme trajanja komercijalnog oglašavanja – 12 minuta po satu, jer ono bitno utiče na kvalitet rada medija i njihov program uredničkog karaktera i sadržaja. Ali, s obzirom da je dobit (profit) u interesu i davaoca usluga i korisnika usluge, ovo će pitanje i dalje ostati određeno upravo time. Međutim, treba naglasiti da je od važnosti što Kodeks nalaže medijima da „gledaoci/slušaoци moraju biti jasno informisani da se u audiovizualnom i **radijskom** programu koristi plasman proizvoda” (dio peti, čl. 15, stav 1).

Informisanje, ali i zaštita primaoca informacija ovim kodeksom su unaprijeđeni i znače prilog poticanju razvoja i medijske kulture i medijske pismenosti.

Pored državnih mjera (zakona i odluka vlasti), uređivanjem oblasti novinarske profesije bave se i sami novinari, odnosno njihova udruženja. Ta udruženja, slijedom potrebe za afirmacijom i poštovanjem najviših etičkih standarda, donose svoje normative prihvaćajući međunarodno priznata načela i vrijednosti. Uz to, novinarska udruženja brinu o pravima i slobodama novinara, te o poštovanju duha i potrebe profesionalizma u procesu svoga rada i javnog djelovanja. Ova aktivnost pripada oblasti samoregulacije i veoma je važna u novinarstvu i društvu u cjelini. U tom smislu i Vijeće za štampu, na čiji rad ćemo se ukratko osvrnuti, predstavlja značajnu organizaciju i novost u bosanskohercegovačkom novinarstvu.

Vijeće za štampu osnovano je i počelo s radom krajem 2001. godine. U pisanom prezentiranju za javnost²³ „osnovnih činjenica” o Vijeću stoji: „Vijeće za štampu Bosne i Hercegovine je novouspostavljena samoregulatorna organizacija. Njeno formiranje je izašlo kao posljedica potrebe provjere poštivanja usvojenog Kodeksa za štampu – koji su nakon dvije godine dogovora 29. aprila 1999. godine potpisala do tada postojeća novinarska udruženja na teritoriji Bosne i Hercegovine (Nezavisna unija profesionalnih novinara Bosne i Hercegovine, Udruženje novinara Republike Srpske, Savez novinara Bosne i Hercegovine, Sindikat profesionalnih novinara Federacije BiH, Nezavisno udruženje novinara Republike Srpske, Udruga hrvatskih novinara u Bosni i Hercegovini)”. Iz ove odrednice Vijeća, njegove strukture i funkcije vidljivo

---

23 „Osnovne činjenice”, Vijeće za štampu, str. 1.

je da je Vijeće dobrovoljna organizacija koju čine sva legalna novinarska udruženja i koja sebe definira kao „samoregulatornu organizaciju”. No, predsjednik Vijeća je stranac, britanski lord John Wakeham, što, očigledno je, ima specifičnu važnost u okolnostima potrebe za afirmacijom Vijeća u zemlji i svijetu. Rad Vijeća temelji se na Statutu i Pravilniku o radu. No, osnov djelovanja Vijeća su Kodeks i Statut. Praćenje primjene Kodeksa za štampu i razmatranje slučajeva njegova kršenja zasnivaju se na interesu profesije iskazanom u Statutu.²⁴

Vijeće za štampu je u svrhu praćenja primjene i poštovanja zakona i Kodeksa uspostavilo „Liniju za pomoć novinarima”. Linija je inicirana još 1999. godine i iste godine preuzeo ju je odjel OSCE-a za medije, da bi je nakon 2001. godine (gašenjem ovog odjela) preuzeo OHR. U 2003. godini Linija je prerasla u koordinaciju novinarskih udruženja Bosne i Hercegovine i izdržava je Unija. Prema podacima koje je Linija objavila, ona je tokom svog funkcioniranja zaprimila oko 400 pritužbi koje su posljedica pritisaka, prijetnji ili ometanja bilo koje vrste. Većini ovih slučajeva Linija je pružila pomoć.

Pored toga, valja istaknuti da je Vijeće za štampu potpisalo i „žalbenu proceduru” kojom se uređuje postupak ulaganja i razmatranja žalbe, a o ishodu žalbe u slučajevima prihvatanja obavještava javnost. Temeljna činjenica ove procedure jeste, ustvari, pravo na pokretanje žalbe. U tački 2 ovog dokumenta kaže se: „Pravo na pokretanje žalbene procedure ima svako pravno i fizičko lice koje smatra da je prilogom o njemu/njoj povređen Kodeks za štampu”.²⁵ No, temeljni razlog za otvaranje procedure žalbe jeste povreda Kodeksa za štampu.

Treba napomenuti da u svome radu Vijeće za štampu prakticira „saopćenja za javnost” posredstvom kojih ukazuje na pitanja i slučajeve u vezi s tačnošću izvještavanja i slobodom izražavanja, diskriminacijom, odgovornošću i sl. S tim u vezi objavljuje i odluke o slučajevima te daje uputstva o načinima pružanja svoje podrške.

Mada se iz sadržaja informacija koje o sebi i svome radu daje Vijeće za štampu vidi da ono nije u potpunosti samostalno, njegove se akcije mogu

---

24 U članu 3 se kaže: „Svrha Vijeća za štampu je sljedeća: a. da djeluje kao profesionalna novinarska savjetodavna grupa za javnost i nadležne vlasti; b. da promovira slobodu medija i zaštitu novinarskih prava; c. da se bori protiv ugrožavanja prava i privilegija novinara kao i ugrožavanja slobodnog protoka informacija; d. da zavisno od situacije daje preporuke i smjernice za rad novinara; e. da predlaže promjene Kodeksa za štampu; f. da rješava nesporazume između lica koja podnose prigovor i štampanih medija” (Statut Vijeća za štampu Bosne i Hercegovine, str. 1).

25 „Žalbena procedura Vijeća za štampu”, str. 1.

cijeniti veoma važnim, kako u smislu zaštite prava i sloboda tako i u smislu demokratizacije medija i njihovog utjecaja na demokratske procese u društvu. *Kodeks za štampu* donesen je 29. aprila 1999. godine.²⁶ Kada se uporede datumi donošenja ovog kodeksa i kodeksa IMC-a (*Kodeks za uređivanje televizijskog i radioprograma*) nameće se zaključak da je ovaj kodeks donesen na inicijativu IMC-a tj. uz posredovanje IMC-a godinu dana nakon osnivanja ove agencije. No, činjenica je da je ovaj kodeks usvojilo svih pet novinarskih udruženja koja su u Bosni i Hercegovini egzistirala 1999. godine (kao i Sindikat profesionalnih novinara Federacije Bosne i Hercegovine). On je „izveden iz postojećih europskih standarda novinarske prakse” i „ima za cilj da postavi osnove sistema samouređivanja koji će biti smatran moralno obavezujućim za novinare, urednike, vlasnike i izdavače novina i periodičnih izdanja”.²⁷

Dakle, ovako naznačen cilj respektira i nalaže etičnost u ponašanju u procesu „proizvodnje” štampe, uključivo i izdavača i novinara istovremeno. Valja reći da je takva ciljnost od naročite važnosti upravo stoga što se sukob (nesklad je adekvatniji izraz, ali nam se čini da ovaj upotrijebljeni više odgovara praksi u Bosni i Hercegovini) normativnog i stvarnog odvija na relaciji novinar-urednik-izdavač (vlasnik). Uz to, od značaja je činjenica da su novinarska udruženja ostvarila početne korake međusobnog razumijevanja i suglasila se s potrebom poštovanja „najviših standarda”. To je polazište prema kojem će se, nadati se, postupno usklađivati novinarska praksa i ponašanje.

Kada se analizira sadržaj ovog kodeksa, u potpunosti se razaznaje njegov etički karakter. Preciznije, normiranjem pitanja shodno etičkim načelima: „urednička odgovornost, huškanje, diskriminacija, tačnost i fer izvještavanje, komentar, pretpostavka i činjenica, mogućnost odgovora, krivo predstavljanje, privatnost, osobe optužene za krivična djela, zaštita djece i maloljetnika, reklamiranje i sponzorisanje, povjerljivost izvora informacija, autorska prava, interes javnosti, žalbe” uobličen je cjelovit korpus pravila ponašanja kojima se iza ratnog stanja kao nemoralnog ambijenta uspostavlja proces moralne rehabilitacije medijske (novinarske) djelatnosti u cilju mira i razvoja demokratskog društva.

Šire ulaženje u sadržaj ovog kodeksa značilo bi (nepotrebno) ponavljanje već izloženih odredbi tokom prethodnog izlaganja.

Jedine novosti (novosti u smislu neposredne poratne situacije) jesu etičke

---

26 Ovom kodeksu 2011. godine proširena je funkcija i promijenjen je naziv u *Kodeks za štampu i online medije*.

27 *Kodeks za štampu*, Uvod, str. 1.

norme kojima se rehabilitira odnos prema „autorskom pravu” (član 14) i naglašava potrebe respekta „interesa javnosti” (član 15). U tom smislu u članu 14 se kaže: „Izdanja mogu koristiti razumne sažetke originala s ograničenim citatima, materijale iz drugih publikacija ili imalaca autorskih prava, bez izričite dozvole za to, sve dok je izvor naznačen na odgovarajući način.

Značajna upotreba ili reprodukcija cijelog materijala zaštićenog autorskim pravima zahtijeva izričitu dozvolu imaoaca autorskog prava, osim ako takva dozvola nije navedena u samom materijalu”.

Ovaj član u suštini predstavlja sredstvo presijecanja ratne navike korištenja tuđim djelom bez obaveze i odgovornosti. A kada je u pitanju ugrađivanje odredbe o interesu javnosti u Kodeks, na prvi pogled se može učiniti taj član suvišnim. Međutim, kada se sagleda potreba rehabilitacije javnosti kao središnjeg dijela procesa izgradnje demokratskih odnosa u društvu, onda članom 15 koji kaže: „Interes javnosti u značenju ovog kodeksa treba biti definisan kao postupak ili informacija kojima je namjera da pomognu javnosti u donošenju vlastitog mišljenja i odluka o pitanjima i događajima, uključujući i napore da se otkriju krivična djela ili ozbiljni prekršaji, te da se spriječi da se javnost zavede nekom izjavom ili postupkom pojedinca ili organizacije” (podv. A. G.) ovaj dio normativa zadobija veliki značaj, jer se njime stvaraju pretpostavke za istinito informiranje javnosti i sljedstveno tome, jača utjecaj javnosti, bez koje se ne bi mogli odvijati mirnodopski procesi i demokratizacija u Bosni i Hercegovini.

Zaključna razmatranja

Suvremeni svijet jeste moderan i moćan po tome što komunicira međusobno, ali je pitanje šta je u središtu tog procesa komuniciranja. Nije, dakle, pitanje sredstava koja su fantastično razvijena, već šta ona saopštavaju. Jer ljudi (publika) su danas upućeni na njih gotovo bi se moglo reći kao nekada na religiju. U tom smislu valja razumjeti i potrebu za etikom javne riječi kao segmentom etike uopće. Valja, dakle, respektirati činjenicu da je etika filozofija, preciznije, da je etika filozofska disciplina, ali da je i sama iznjedrila posebne discipline koje su, s obzirom na moderne potrebe, doživjele ekspanziju. Tako se i na etiku komuniciranja mora gledati s jedne strane kao na filozofiju a s druge strane kao na obavezujući sistem normi koje posreduju u procesu društvenog komuniciranja. Samo komuniciranje koje se odvija na osnovi uvažavanja normi prilog je uređenosti odnosa među ljudima.

Danas se suvremena zajednica razumijeva kao komunikacijska zajednica, a svijet kao „globalno selo”. Na djelu je stoga nova strategija koja potražuje

novu etiku, etiku profesije ili poziva u čijem središtu je potreba za učvršćenjem preciznog sistema vrijednosti shodno civilizacijskom razvoju, ali i odgovornosti za djelovanje. Suvremena filozofija upozorava da je civilizacija i ljudsko djelo, a da odgovornost za budućnost civilizacije snosi upravo čovjek. U uvjetima tehnološke supremacije i ograničenosti istovremeno, uvažavajući slabosti ljudske jedinke, etika ima zadaću da upozori na obavezu ovladavanja tehnikom i na obavezu da se u zajednici poštuju norme. Budući da su mediji (posebno elektronski mediji) danas dosegli enorman stupanj razvoja, da uistinu predstavljaju silu, odnos države i društva, pojedinca i zajednice, svijesti i znanosti ovisan je o istini i o njihovom razvoju. U sociološkom, pa i političko-pravnom smislu, suvremeno društvo, građansko društvo, shvaćeno kao komunikacijska zajednica čiji se segmenti ponašaju slobodno i u kojem pojedinac slobodno djela, misli i odlučuje, zahtijeva visok stupanj uređenosti, ali i utjecaja na svijest, pa i odgoj. Stoga i samo novinarstvo potrebuje višu normativnu uređenost, ne samo formalno-pravno već i u smislu poticaja za napredak u kulturi i svijesti. U tom smislu ozbiljan problem jeste problem balansa vladavine medija ili vladavine nad medijem, vladavina istine ili laži, vlade i zakona ili interesa. Upravo u tom kontekstu valja sagledati značaj norme, a u okviru znanosti mjesto i značaj deontologije kao normativne etike i novinarske etike kao posebne etike.

Zapravo, cilj ovog rada nije bio da se još jednom ukaže na domete tradicionalne etike u primjeru novinarske profesije, već da se sasvim specificira značaj profesionalne odgovornosti u smislu poimanja tog pojma kao odgovornosti za djelo. U našem slučaju radi se o odgovornosti za javnu riječ kao djelo. Na taj način etika novinarstva jeste ona praktična znanost na kojoj danas počiva odgovorno novinarstvo. Takav naš pristup oslanja se dalje na naš stav da se na razini društva do odgovornog ponašanja prije može doći sredstvima autoregulacije nego regulacije, iako se danas moralna i pravna norma (načelo i norma) kao odnos prinude i savjesti ne sagledavaju u smjeru primata savjesti, već prijetnje sankcijom. Zašto? Odgovor na ovo pitanje leži zapravo u odgovoru na pitanje o mjestu i snazi etike i mjestu i snazi prava (zakon) u suvremenom društvu, čiji je ideal vladavina pravičnih zakona (pravna država). Na kraju valja reći da je za proces rehabilitacije novinarskog profesionalizma u Bosni i Hercegovini (nužan) normativni osnov uspostavljen. On, doduše, nije autohton i nije u cijelosti posljedica autonomne volje novinara, njihove vlastite moralne, profesionalne, ljudske i političke odlučnosti, već je više posljedica nametanja odluka od strane međunarodne arbitraže. Međutim, on i kao takav svakodnevno utječe na

promjene u smislu povećanja odgovornosti za djelo, za riječ, za fotografiju, za sliku, za kulturu i druge vrijednosti slobodnog, otvorenog društva (to je put u europske integracije, bez kojih naše društvo, pa ni novinarstvo u njemu, ne bi bili mogući).

DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL JOURNALISM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

- Abstract -

A variety of information published in many media nowadays, especially those in new media, are not based on fact. Such information are often offensive, xenophobic, islamophobic and a serious threat to human dignity and peace. However, part of the public used to believe the media uncritically accept their content because it believes that the "mighty" media bring nothing but the truth. The other part of the public recognizes such content and raises the question of how to change that, or how to compel the media to work professionally. It seems that the answer to this question is not only in the sphere of strict regulation and strict sanctions (laws), but in the system of self-regulation that will ensure journalistic professionalism and public right "to know the truth". However, precondition for that is a developed democratic society and within a formed political culture.

Key words: journalism, professionalism, ethics, standard, code, conscience, responsibility.

Literatura

- Zrinjka Peruško-Čulek: *Demokracija i mediji*, Barbat, Zagreb, 1999.
- *Ustavi Bosne i Hercegovine*, Federalno ministarstvo pravde, Sarajevo, 1998.
- Odluka Visokog predstavnika o formiranju IMCa, OHR, 11. juni 1998.
- Propis o Nezavisnoj komisiji za medije, IMC, 25. jula 1998.
- Obavijest za medije u Bosni i Hercegovini, IMC, 30. jula 1998.
- Odluka Visokog predstavnika o formiranju CRA, OHR, 2. mart 2001.
- Izvještaj CRA za 2002. godinu.
- *Kodeks za uređivanje televizijskog i radio programa*, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999.
- *Procedura za vođenje slučajeva*, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999.
- *Smjernice IMC-a u vezi izvještavanja o provokativnim izjavama*, Nezavisna komisija za medije, 9. juni 1999.
- *Žalbena procedura Vijeća za štampu*, 1999.
- *Kodeks za štampu*, Vijeće za štampu, 1999.
- *Kodeks o audiovizualnim medijskim uslugama i medijskim uslugama radija*, CRA, 2011.
- *Kodeks o komercijalnim komunikacijama*, CRA, 2011.